

RELIGIØS AUTORITET OG TYNNSLITT STAT

VALGKAMP I SJIA-IRAK

Religiøs autoritet er politisk valuta i Irak. Hvordan brukes den når setene i landets nasjonalforsamling står til valg?

KJETIL SELVIK

Denne artikkelen er dedisert til Nils som i sitt arbeid har vært opptatt av territorialstatens forutsetninger i Midtøsten og konfliktdynamikk i delte samfunn.¹ Mot bakteppet av en stat i krise og fire års opprivende krig arrangerte Irak parlamentsvalg 12. mai 2018. Valget ble promotert som et uttrykk for at normaliteten var på vei tilbake og et viktig skritt mot gjenoppbygging av landet. Men veien er lang å gå. Væpnede opprørere med ISIL i spissen vant i 2014 kontroll over store byer og landområder og tvang millioner av irakere på flukt. De hevdet å ha etablert en grenseløs islamsk stat i områdene til det historiske kalifatet og slik viske ut arven etter Sykes-Picot. Myndighetene i Bagdad var maktesløse og påkalte internasjonal militær assistanse. De fikk hjemlig drahjelp av ayatollah 'Ali al-Husayni al-Sistani som, da Mosul falt og blottstilte at den irakiske hæren manglet disiplin og kampvilje, kallet borgerne til å «forsvare landet, folket og de hellige stedene».² Fatwaen resulterte i at titusener meldte seg til frivillig militærtjeneste og bidro til å stoppe fremgangen til IS.

I ukene frem mot parlamentsvalget prydet

ayatollah Sistani valgkamplakatene til et bredt spektrum av de sjia-muslimske kandidatene. Årsaken var ikke at den høytstående religiøse lederen eller hans representanter søkte seter i nasjonalforsamlingen. Det var markedsføringsverdien i å kunne knytte seg til 88-åringen med det prestisjefylte omdømmet, som gis æren for å ha reddet Irak fra sammenbrudd og har blitt et nasjonalsymbol for irakiske sjia-muslimer. Anseelsen sto i slående kontrast til legitimitetsunderskuddet til de verdslige styresmaktene. Gjennomgangstemaet i valgkampen var nødvendigheten av å få bukt med korrupsjonen som gjennomsyrer landets økonomi og styre. I et av Midtøstens rikeste oljeland er staten fortsatt ikke i stand til å besørge grunnleggende tjenester som vann, elektrisitet og søppelhåndtering i mange områder, femten år etter regimeskiftet i 2003. Irak regnes som en av verdens minst effektive stater.³

Statskollaps, okkupasjon og krig har styrket innflytelsen til religiøse aktører i Irak.⁴ Forskningslitteraturen har vist hvordan identitetspolitikk har blitt en selvstendig kilde til fragmentering.⁵ Samtidig hevder Caroleen Marji

Sajey i en nylig utgitt fagbok at ledende ayatollaher med Sistani i spissen har vært blant de mest progressive kreftene i landet og støttet opp om demokrati og nasjonal forbrødring.⁶ Ayatollah Sistani er sjia-islams mest populære religiøse leder, med følgere verden over. Han har profilert seg på å dyrke uavhengighet av politikk og statsmakt og har vunnet status som «landsfader» i Sjia-Irak. Sistani er motstander av at religiøse lærde (*'ulama*) skal holde politiske posisjoner. Selv om han er født og oppvokst i Iran, har han markert avstand til Den islamske republikkens teologiske innflytelse. Ayatollahen er tilhenger av Iraks suverenitet og ser statsmakt som en nyttig buffer mot politisk-revolusjonær islam. Han har lånt det politiske systemet sin autoritet og vunnet myndighetenes anerkjennelse tilbake. De forsøker, så langt som mulig, å sole seg i hans glans.

I denne artikkelen diskuterer jeg religion som en autoritetsbyggende og fragmenterende faktor i Irak med utgangspunkt i en analyse av fredagsprekener holdt i ukene frem mot det ovennevnte parlamentsvalget. Jeg viser hvordan religiøs autoritet legitimeres i fredagsprekenene og bringes inn i konkurrerende politiske prosjekter. Artikkelen gjør opp status for Sistanis holdning til irakisk politikk og sammenstiller budskapet med posisjonene til systemkritiske Muqtada al-Sadr samt Jalal al-Din 'Ali al-Saghir, som målbar interessene til den Iran-vennlige valgalliansen al-Fatah. Analysen viser hvordan Sadr og Saghir tøyser Sistanis autoritet for å tjene sine agendaer, og setter den religiøse lederen i en vanskelig situasjon.

SJIA-AUTORITET OG STATSMAKT

Sjia-samfunnet i Irak har historisk levd på siden av – og tidvis i frykt for – staten. Det har lært å organisere seg uavhengig av politiske myndigheter og har visse komparative fortrinn som gjør det robust.⁷ Det første er demografisk tyngde: sjia-muslimer utgjør rundt 65 prosent av befolkningen

i Irak.⁸ Det andre er *marja'iyya*-institusjonen som pålegger de troende å følge en religiøs autoritet som «kilde til etterlikning» og gir *'ulama* stor gjennomslagskraft. Det tredje er de hellige byene, Najaf og Karbala, som gjør Sør-Irak til hjertet av sjia-islam. Millioner av pilegrimer strømmer hvert år til stedene hvor Profetens rettmessige etterfølger ifølge sjia-læren, imam 'Ali (d. 661 e.Kr.) og hans sønn imam Husayn (d. 680 e.Kr.) ligger begravet.⁹ Sistani har også sitt hovedsete i Najaf.¹⁰

De sjia-lærdes relasjon til statsmakt er historisk, teologisk og politisk interessant. I utgangspunktet var sjia-islam en formaning om at religiøs og verdslig autoritet etter Profeten Muhammad skulle være ett, fordi man anså at Profeten hadde utpekt en etterfølger, imam 'Ali, som hadde del i hans forståelse av Koranen. Den gudommelige inspirasjonen og retten til å lede gikk ifølge Tolvskolen i arv til tolv påfølgende imamer i Profetens egen slekt.¹¹ Problemet var bare at sunni-herskerne som i praksis styrte staten ikke var med på at Profetens religiøse innsikt hadde gått i arv. De avskrev sjia-retningen som vranglære og holdt seg med kalifer, etterfølgere, som avvek fra imamerrekken. Sjia-lærde svarte fra sin minoritetsposisjon at all statsmakt var illegitim i den tolvte imamens fravær. Oppfatningen ledet lenge de geistlige til å holde avstand til makthaverne og innta en apolitisk linje.¹²

Maktskifter og teologisk utvikling førte med tiden til at de lærde (*'ulama*) vokste nærmere staten og fikk en maktlegitimerende rolle. Teologer som Shaykh Mufid (d. 1022) og Sayyid Murtada (d. 1044) banet vei ved å hevde at rettslærde kunne overta enkelte av imamens lederfunksjoner.¹³ Da safavidene (1501–1736) gjorde sjia-islam til statsreligion i Iran vokste det frem en religiøs klasse som så sine interesser tjent i den politiske ordenen, og brukte religiøse argumenter for å rettferdiggjøre samarbeid med den.¹⁴ De geistlige talte varmt om herskerne og

fikk administrative fullmakter og store inntektskilder tilbake.¹⁵ Det oppsto et parallellstyre hvor *'ulama* tok lederskap i religiøse, rettslige og sosiale spørsmål mens safavidekongen styrte i alle verdslig-politiske anliggender.¹⁶ De rettslærde blandet seg ikke i politikk – med mindre de sto overfor alvorlige avvik.

Teologisk ble *usuli*-linjen rådende for utarbeiding av islamsk lov, hvilket betød at de lærdes autoritet ble styrket. Den regnet *ulamas* konsensus (*ijma'*) og logikk (*taql*) blant «kildene til rettslære» (*usul al-fiqh*) i motsetning til akhbari-retningen som utelukkende vektla Koranen og Tradisjonene etter Profeten Muhammad.¹⁷ Usuli-teologien

Sistani forsøker å styrke staten og trygge den politiske stabiliteten ved å stille krav til politikerne.

skilte mellom spesialister som var kvalifisert til å fortolke de hellige skriftene og resten av befolkningen. Fortolkerne fikk ærestittelen *mujtahid* (kvalifisert til *ijtihad*) mens alle andre ble rangert som *muqallid* (imitator). Lekfolk pliktet å etterlikne en *mujtahid* i sin daglige livsførsel. Selv sjahen skulle i prinsippet referere til en «kilde til etterlikning» (*marja' al-taqlid*). Doktrinen ga de lærde stor sosial og politisk innflytelse.

Marja'iyya-læren førte til en sentralisering av autoritetsstrukturene i sjia-islam og et læringshierarki med titler som *hujjat al-islam*, *ayatollah* og *ayatollah 'uzma* (stor-ayatollah). Murtada Ansari (d. 1864) formaliserte tesen om at sjia-lærstedene (kjent som *hawza*) burde ha den mest kunnskapsrike *mujtahid* som øverste autoritet og leder.¹⁸ Han etablerte dog ingen formell prosedyre for å peke ut sjia-muslimenes ledestjerne. Det er opp til de troende å identifisere hvem de vil etterlikne. I fraværet av en samlende institusjon

for lederutvelgelse står rivaliserende krav til *marja'iyya*-status mot hverandre, og de troende strides om hvem som veier tyngst. De geistlige konkurrerer om å ha flest følgere og tar diverse virkemidler i bruk for å bygge sin autoritet og status.

Første bud for å etablere seg som *marja'* er å demonstrere at en besitter kunnskap, *a'lamiyya*. Det gjøres ved å vise til anerkjente læremestre, tiltrekke seg studenter og publisere sine prekenes og avhandlinger (*risala*) som plasserer seg i en tradisjon og tar stilling til religiøse problemstillinger. From livsførsel støtter også opp om krav på dyp religiøs forståelse. Men kunnskap og fromhet i seg selv er ikke nok. En *marja'* som vil nå ut bredt må også mobilisere økonomiske ressurser, bygge en organisasjon og drive markedsføring.¹⁹ Penger er en forutsetning for å lykkes. Som Laurence Louër påpeker har *marja'er* historisk vært knyttet til handelsborgerskapet og landeiereliten, som bidro til å finansiere ulike aktiviteter. Skatter som *zakat* og *khums* har gitt anerkjente geistlige inntekter uavhengig av staten. Politisk lojale *'ulama* kan også ha statsstøtte, ikke minst i Iran hvor øverste leder 'Ali Khamene'i kontrollerer religiøse læresteder gjennom patron-klient-nettverk og korporatisme.

Elvire Corboz har vist hvordan nettverk, filantropi og deltakelse i politikk kan brukes til å styrke de geistliges omdømme.²² Innflytelsesrike *'ulama* har ofte bakgrunn i etablerte religiøse familier og læringsnettverk med transnasjonale forgreninger. De tilbyr velferdstjenester som hjelper teologistudenter å følge undervisningen og understøtter fattige familier. I forholdet til politikk er det flere veier til målet for *'ulama* som er ute etter å akkumulere symbolsk kapital. En første vei er å være tilbaketrukket og søke anerkjennelse ved å heve seg over interessekamp og holde fast ved rollen som moralsk og spirituell veileder. 'Ali-Sistanis mentor Abu al-Qasim al-Khu'i (1899–

1992) regnes som representant for denne retningen. En annen er å gjøre seg til talsmann for politisk opposisjon som ayatollah Khomeini (1902–1989) i Iran eller Muhammad Baqir al-Sadr (1935–1980) i Irak. Sadr ledet an i etableringen av det islamske Da'wa-partiet og ble torturert og drept av Saddam Husayns regime etter å ha forbudt de troende å være medlem av Ba'ath-partiet og støttet den islamske revolusjonen i Iran. Han hylles fortsatt som frihetssymbol og martyr av irakiske sjia-aktivister og er et sentralt element i hans svigersønn Muqtada al-Sadrs krav på religiøs og politisk anerkjennelse.

SISTANIS VEI

'Ali al-Sistani staker ifølge Abbas Kadhim ut en tredje vei mellom tilbaketrukkenhet og aktivisme ved å holde avstand til politikk i det daglige, men intervensere ved viktige anledninger.²³ Han protesterte høyløst i 2003 da USA forsøkte å nedsette et råd for å skrive Iraks grunnlov og tvang istedenfor okkupasjonsmakten til å utlyse valg til grunnlovgivende forsamling.²⁴ Han grep inn og reddet landet fra blodbad da væpnede sammenstøt mellom Muqtada al-Sadr og internasjonale styrker nådde Najaf i 2004, avviste et utkast til valglov i 2009 og tok til orde mot gjenvalg av Nuri al-Maliki som statsminister etter at Mosul og andre byer hadde falt til IS i 2014. Sistani utsteder allmenne politiske retningslinjer som kommuniseres gjennom offisielle representanter (*wukala*).²⁵ Slik unngår han å stille seg i direkte søkelys. Fredagsbønnelederne i imam Husayn-helligdommen i Karbala, Ahmad al-Safi og 'Abd al-Mahdi al-Karbala'i, er de eneste som er autorisert til å erklære politiske budskap på vegne av Sistanis kontor.²⁶

Den irakiske statsviteren Harith Hasan al-Qarawee mener Sistanis politiske rolle etter 2003 er drevet frem av svekkelsen av statlig autoritet og innføringen av en konsosiert styringsmodell hvor

den utøvende makt er delt mellom identitetsgrupper.²⁷ Forholdet mellom sjia-autoritet og statsmakt ble snudd opp ned da USA styrte Saddam Husayn og påførte Irak en varig svekkelse av sentralmakten. USA forsto irakisk politikk som etnisk-religiøs interessekamp og fordelte politiske posisjoner etter kvoteprinsippet. De lente seg på den nasjonalt orienterte og demokrati-vennlige *marja*'en som «talsmann» for sjia-muslimene. Sistani kvitterte med å støtte 2005-grunnloven og fikk en legitimerende funksjon for et system som knapt kunne stå på egne ben. Han ble indirekte takket i forordet til grunnloven og irakiske politikere har fortsatt med å gi ham anerkjennelse. Resultatet er, i Qarawees ord, at Sistani har blitt en «utenom-konstitusjonell autoritet som overser og moralsk veileder verdslig politikk og intervenserer når politikken mislykkes i å beskytte den sosiale orden eller håndtere direkte trusler».²⁸

Sistani står i en teologisk tradisjon som avpasser de geistliges intervensjon og posisjon til de politiske og sosiale omstendighetene.²⁹ Hans oppslutning om grunnloven og territorialstaten har hvilt på en pragmatisk vurdering. *Marja*'en forsto at sjia-muslimene som majoritetsgruppe var sikret innflytelse i et valgbasert system og at en sjia-islamisk stat i et fler-religiøst land var urealistisk. Han så i tillegg med skepsis på militante islamistgrupper som kjempet mot vestlig okkupasjon fordi deres lojalitet til Najafs tradisjonelle lederskap var i tvil, og fordi deres våpen kunne komme ut av kontroll. Statsbygging fremsto som en attraktiv strategi som kunne redusere gjennomslagskraften og appellene til militante bevegelser.³⁰

Sistani ser dessuten den irakiske staten som en nyttig buffer mot iransk innflytelse. Siden 2003 har Iran gjort seg mer og mer gjeldende i Irak i takt med at USA har mistet kontroll. Sett fra Iran er nabolandet i vest et sensitivt sikkerhetspolitisk satsningsområde. Både fordi Irak gikk til angrep på Iran i 1980 og fordi det har huset amerikanske

styrker. Den islamske republikken har jobbet systematisk for å styrke sin posisjon og hindre at Irak blir en sikkerhetstrussel. Teheran har støttet politiske partier, pleiet kontakt med geistlige og politikere, trent og mobilisert militsgrupper, finansiert velferdstiltak og promotert sin stats-teologi i sjia-muslimske læresteder. Teologien avviker fra Sistanis i betoningen av ayatollah Khomeinis doktrine om den rettslærdes styre (*wilayat al-faqih*). *Marja'*en fremholder at styre fordrer tilslutning fra de styrte³¹ og er skeptisk til Den islamske republikkens revolusjonære agenda. Iran betrakter Irak som en del av en bredere regional kontekst av konkurranse med sine internasjonale og regionale rivaler. Sistani er mer opptatt av å beskytte sitt læresteds uavhengighet som hviler på den irakiske statens overlevelse og relative autonomi fra Teheran.³²

«IMAMENS BETRODDE»

Jeg vil nå ta fatt på den empiriske analysen. Med grunn i fredagsprekener vil jeg vise at religiøs autoritet også har et diskursivt fundament. Jeg har analysert ti prekener samlet over internett i perioden 20. april–10. mai 2018, hvorav tre fra Sistanis representanter, tre fra Sadr-bevegelsen og fire fra Iran-lojale Saghira.³³ At sjia-geistlige med organisatoriske ressurser publiserer videoopptak av fredagsprekenene på sine hjemmesider er en indikasjon på at de tillegges verdi. Fredagsprekener i sjia-islam er et relativt nytt fenomen som ayatollah Khomeini gikk i bresjen for i Iran og som ayatollah Muhammad Sadiq al-Sadr introduserte i Irak i 1990-årene.³⁴ De består av to deler: en teologisk utgreiing som drar på Koranen og overleveringer fra Profeten og de tolv imamene og en påfølgende refleksjon rundt samfunnsaktuelle og gjerne politiske spørsmål. Vektingene av de to varierer fra geistlig til geistlig avhengig av teologisk orientering. Sistani dyrker rollen som religiøs leder og legger hovedvekten på teologiske

og moralske spørsmål, mens Sadr og Saghira som politiske aktører går tyngre inn i del to.³⁵

Når de geistlige skal legitimere sin myndighet, tar de utgangspunkt i imam-læren. Sistani, Sadr og Saghira er alle trygt plassert i den klassiske tradisjonen i sjia-islams tolvskole som betrakter imamene som ufeilbarlige fordi de er syndfrie (*ma'sum*) og har evne til å se skjult virkelighet (*al-ghayb*). Imamene kjenner Koranens indre, esoteriske budskap og har i oppgave å veilede menneskene. Uten imamen vil en kun få adgang til den hellige bokens bokstav og ikke dens ånd, forklarer Kari Vogt.³⁶

I fredagsprekenene er beskrivelser av imamenes inspirasjon og oppdrag et sentralt element, med fokus på veiledningsfunksjonen. For å gi et eksempel forteller Sistanis representant Sa'id Ahmad al-Safi i Karbala om imam Zayn al-'Abdin som ber om Guds hjelp til å styre unna fristelser så han kan lede menneskene ut av mørket: «Imamen, Gud velsigne ham, ber Gud om å gi ham lys. Vi vet alle at vi med lys kan skjelne ting og oppdage sannheten. Det er annerledes å gå om natten enn om dagen. Vi går med trygghet når vi har lys».³⁷ Med den tolvte imams okkultasjon har de troende mistet direkte tilgang til veilederens lys, men hengivne som fordyper seg i religiøs kunnskap kan likevel komme nær ham. De lærde står etter eget syn som mellommenn og viderefører veiledningsfunksjonen i imamens fravær. Som al-Safi forklarer: «Dette er veien vi har arvet fra våre imamer, Gud velsigne dem, veien til den hellige *marja'iyya*-institusjonen. [...] Til imam Mahdi vender tilbake er disse menneskene hans betrodde».

Ifølge sjia-teologi skylder den troende imamen «kjærlighet, troskap, tillit og lydige underordning» (*wilaya*).³⁹ Hengivenhet til den utvalgte er i hjertet av hva det vil si å være sjia-muslim. «Hvis en troende tilber Gud i hundre år i Mekka, om han faster hele dagen og ber hele natten, men er

uvitende om vår *wilaya*, får han ingen belønning av Gud», skal Profeten ha sagt.⁴⁰ I forlengelsen av dette grunnprinsippet advarer også fredagsbønneleiderne mot å miste respekt for sine religiøse autoriteter. «Hvis jeg ser en mann som flyr mellom himmel og jord, men ikke tror på *marja'iyya*, er han ikke verd noen ting» sier al-Safi.⁴¹ Dhia al-Shawki, som preker for Muqtada al-Sadr i Kufa-moskeen, er tilsvarende klar i sin tale:

Et svært viktig spørsmål ble reist til vår eminense, lederen av islam og muslimene, Muqtada al-Sadr, Gud velsigne ham. (...) Spørsmålet: vi er en gruppe tilbedere i Sadr by og al-Amin hvor folk med perverterte tanker og doktriner har blitt identifisert. For noen uker siden deltok de i fredagsbønnen, men før og etter bønnen spredte de giftige tanker blant vanlige tilbedere. (...) De sa det ikke finnes religiøst grunnlag for å etterlikne en mujtahid og påsto til og med at det er haram. (...) Svaret [fra al-Sadr]: boikott dem og isoler dem, men ikke bruk vold. (...) Slike mennesker, hvis de insisterer på å synde, fortjener fengsel og straff for de er som pest som kan ødelegge samfunnets kropp.⁴²

Jalal al-Din al-Saghbir, som taler i Buratha-moskeen i Bagdad, er også opptatt av nødvendigheten av en kyndig veileder. Han påpeker at Gud har lovet menneskeheten nåde hvis den etterfølger religionen, som betyr absolutt lykke, likhet og rettferdighet. Menneskene trådte feil da de glemte å spørre hvem som er veilederen, forklarer al-Saghbir. Han gjentar gang etter gang at de troende må stoppe opp og spørre seg: «Hvem er veilederen i min tid?». Al-Saghbir minner om hva som skjedde da Profeten gikk bort og folket havnet i strid: «Muslimene var i en sårbar situasjon, de sloss seg imellom. Folk drepte og ble drept. Av hvilken grunn? Hadde de søkt veiledning, er det ikke rimelig å tro at Profeten ville latt dem uten svar».⁴³ Den vanskelige situasjonen minner til forveksling

om situasjonen i samtidens Irak. Al-Saghbir trekker selv linjer til vår tid og diskuterer *marja'* Sistanis formaning om å ta opp våpen mot, som han sier, de kriminelle i IS:

Spørsmålet er, har den religiøse autoriteten (al-marja'iyya) rett til å utstede en fatwa for å påby kamp mot disse inntrengerne? Ja, han har rett for disse folkene volder stor skade og må stoppes. (...) Når din sønn, bror eller andre du holder kjær lider av en sykdom, og du vet det finnes spesialiserte doktore, hva vil du gjøre? Du søker den beste doktoren for å finne en behandling. Så også når menneskene søker veiledning. De må velge den beste, viseste og mest kunnskapsrike om veiledning til å lede dem.⁴⁴

Eksempelene viser at de geistlige bygger opp et hierarki for å legitimere sin myndighet. Menigmann trenger veiledning og imamen har gudommelige kvaliteter. I mellomsjiktet definerer de lærde seg med sin egen interne rangstige. «Kildene til etterlikning» (*maraja' al-taqlid*) er de ypperste av de geistlige. Deres virke fremstilles som en videreføring av imamens. Mot denne overbygningen for å legitimere sin autoritet, hva er så de politiske budskapene som Sistani, Sadr og Saghbir bringer til torgs? Jeg vil diskutere budskapene i lys av aktørenes posisjoner i det religiøse og politiske landskapet.

SISTANI: REFORM

I sin tale fra imam Husayns helligdom i Karbala 4. mai 2018 klargjorde fredagsbønneleder 'Abd al-Mahdi al-Karbala'i Sistanis holdning til det forestående parlamentsvalget. Karbala'i som i 2014 offentliggjorde Sistanis kall til kollektiv jihad mot IS, leste denne gang en offisiell uttalelse (*bayan*) om valget. «Siden det tidligere autoritære regimets fall», sier uttalelsen, «har den religiøse autoriteten arbeidet for å erstatte det med et system basert på

pluralisme og fredelige maktskifter gjennom frie og rettferdige valg, i overbevisning om at det ikke finnes et alternativ til denne formen for styre i dette landet». ⁴⁵ Uttalelsen forklarer at Sistani står fast ved denne linjen, men at valget må møte visse forutsetninger for å gi tilfredsstillende resultater. *Marja*'en lister opp allmenne kriterier for frie og rettferdige valg og retter så pekefingeren mot Iraks politikere: «feilgrepene og skuffelsene som har fulgt tidligere valg som et resultat av maktmisbruk (...) korrupsjon og sløsing med offentlige midler (...) med privilegier som høye lønninger og bonuser (...) var et resultat av å ikke møte de nødvendige forutsetningene». ⁴⁶

Sistani forsøker å styrke staten og trygge den politiske stabiliteten ved å stille krav til politikerne.

Sistanis forslag til løsning av problemene kan oppsummeres i ett ord: reform. Hele prekenen forut for den offisielle uttalelsen er viet dette temaet. Al-Karbala'i tar utgangspunkt i Profeten, imamene og hvordan de arbeidet for å forbedre sine samfunn. Selve essensen i Profeten og imamenes bevegelser var ifølge fredagsbønnelederen reform. Sistanis representant forklarer menneskets ansvar for å jobbe for reform med at korrupsjon, avvik, fattigdom, mørke og ondskap alltid har eksistert ved siden av nåde, dyd og godhet. Lykkelige og suksessrike samfunn blir ikke til av seg selv. Han lister opp tre kriterier for å lykkes. Det første er et utfyllende program for alle aspekter ved livet. Han sier det ikke direkte, men leseren forstår at det komplette programmet foreligger i form av islam. Det andre er lederskap. Her er al-Karbala'i eksplisitt på at Sistani tar ansvar og «følger samfunnets bevegelser på alle områder (...) foreskriver det riktige programmet når

han aner risiko eller fare». ⁴⁷ Det tredje er samfunnets lydhørhet for reformlederne. Al-Karbala'i vier mest tid til denne siste variabelen og deler samfunnet i fire ulike grupper, slik han leser historien og Koranen; 1. makthaverne, som alltid motsetter seg reform; 2. de uvitende, som lar seg lede av makten og media; 3. de svake i kjødet, som styres av fristelser og lyster, og 4. de troende, som adlyder Guds formaning om reform.

Oppsummert kan vi si at Sistani forsøker å styrke staten og trygge den politiske stabiliteten ved å stille krav til politikerne og legge sin tyngde bak kampen mot korrupsjon. Han går dog ikke lenger i å kommentere politiske temaer eller instruere velgerne. Han understreker at borgerne har rett til å stemme som de vil og unnlater å kalle stemmegivning en plikt. Uttalelsen sier at *marja*'en stiller seg uavhengig til alle kandidater og valglistene og at velgerne selv må vurdere hva de står for. Den avslutter med en advarsel til politikerne om å misbruke hans navn til egen vinning: «Ingen person eller organisasjon må utnytte kappen til den religiøse autoriteten som har en spesiell plass i det irakiske folks hjerte, til å score poeng i valget». ⁴⁸ Advarselen var kanskje mest som et hjertesukk, for i det politiske feltet var allerede kampen om å slå mynt på Sistanis religiøse dekke i full gang. Jeg skal ta som eksempel hvordan Sadr-bevegelsen og Fath-alliansen rev og slet i *marja*'ens kappe.

SADR: OPP MED ROTEN!

Muqtada al-Sadr er en geistlig, politiker og militsleder som satte seg på kartet etter 2003 ved å mobilisere vanskeligstilte sjia-muslimer til væpnet motstand mot USAs okkupasjon. Han tilhører en prominent familie av sjia-lærde som sønn av ayatollah Muhammad Sadiq al-Sadr (1943–1999) og grandnevø og svigersønn av ayatollah Muhammad Baqir al-Sadr (1931–1980). Muhammad Sadiq holdt posisjon som *marja*' fra

1992, og Muhammad Baqir var spirituell leder for det islamske Da'wa-partiet som tidligere nevnt. Begge ble drept av Saddam Husayns regime. Muqtadas far nektet å bøye seg for regimets agenter da de forbød ham å holde fredagspreken i Kufa-moskeen og ble skutt i en bil med to av Muqtadas brødre.⁴⁹

Sadr-bevegelsen har et historisk anspent forhold til Sistani. Muhammad Baqir og Muhammad Sadiq var begge tilhengere av en aktivistisk sjia-islam, mens Sistani tilhørte ayatollah Abu-l Qasim al-Khu'i's skole som de nedlatende omtalte som «den tause *hawza*» (*al-hawza al-samit*). Sadr-militsen *jaysh al-mahdi* ble også til i opposisjon til Najaf og den «sovende» Sistani.⁵⁰ Da Abu-l Qasims sønn 'Abd al-Majid al-Khu'i ble knivstukket og drept av en mobb i Najaf i 2003, ble Muqtada al-Sadr anklaget for å ha beordret drapet. Forholdet mellom Sistani og Sadr har siden bedret seg som en konsekvens av borgerkrig, fremveksten av anti-sjia-hatideologi, Irans innflytelse og Muqtadas egen utvikling. Likevel er Sadrs posisjon fortsatt ambivalent. Muqtadas bønneledere ber for eksempel ikke eksplisitt for Sistani i fredagsprekenene; de ber for Muhammad Sadiq og Muhammad Baqir al-Sadr. De refererer ikke til Sistani i religiøse spørsmål; de leser fra Muqtadas egne fatwaer. Muqtada henviser til sin far Muhammad Sadiq som *marja'*, selv om mange mener det er forbudt å emulere en død person.

Men Muqtada al-Sadr er politiker, og valg er valg. Han ser den politiske verdien av å lene seg på Sistani. Muqtadas valgkampstrategi i 2018 var å vinne stemmer på den folkelige misnøyen med politikerklassen og stå frem som irakisk-nasjonalt alternativ til innflytelsen fra Iran. Han inngikk en valgallianse med det irakiske kommunistpartiet for å nå utover sine tradisjonelle velgergrupper. Sadr-bevegelsen har en tydelig sosial profil og Muqtada dyrker rollen som «folkets røst». Han kjørte en nådeløs kampanje mot maktmisbruk og

korrupsjon i den politiske eliten. I fredagsprekenene sto historier om profetene og imamenes kamp mot sosial urettferdighet i sentrum. Hadi al-Daninalwi i Kufa-moskeen berettet for eksempel om profeten Josef som hadde magesmerter fordi han unnlot å spise:

*De spurte, hva er smerten din? Han sa: kroppen vil at jeg gjør den full, men jeg holder den sulten. De spurte: hvor mange år har den vært sulten? Han sa: syv år (...) jeg frykter, på dommens dag, at Allah vil si, Josef, hvorfor er du mett mens folket ditt sover sultent? O statsminister, o stortingspresident, o vise-presidenter, o fråtsere, dere vet hvor mange sjeler som [i dag] sover sultne, og likevel stiller dere til valg igjen?*⁵¹

Muqtada al-Sadr grep fatt i et uttrykk tilskrevet Sistani om at «den som er prøvd kan ikke prøves igjen» (*al-mujarrab la yujarrab*). Uttrykket stammet fra en uttalelse fra Sistanis representant Ahmad al-Safi i 2013 hvor han advarte regjeringen mot å utnevne ministre som hadde demonstrert at de ikke tjente folket tidligere.⁵² Sadr gjorde uttrykket til slagord i sin egen valgkamp. Han fremstilte det som at marja'en var mot å gi stemmer til enhver som hadde sittet i parlamentet før. Sadrkampanjen kombinerte uttrykket med Muqtadas kamprop, «riv dem alle opp med roten!» – *shal' qala'* på irakisk dialekt.

Sistani ble slik tatt til inntekt for et populistisk program om å forkaste den etablerte politikerklassen i sin helhet. I fredagsprekenen dagen før valget siterte Sadr-predikant Hadi al-Daninalwi en «fatwa» fra sin religiøse leder om hvordan folket burde stemme. Muqtada al-Sadr formante at «Najafs ærverdige sønner er den ærverdige *marja'*ens sønner som betyr at mottoet deres er 'den som er prøvd kan ikke prøves igjen'». ⁵³ Predikanten utdypet:

*Dagens irakiske borgere følger enten ordren fra marja'en eller religiøst lederskap (...) og begge har forbudt å velge nedrige personer som har brakt skam og ondskap til Irak, stjålet alle dets varer og ressurser, fylt sine mager og lommer med penger, overført alle dets bankreserver til utlandet. Forrige fredag kallet marja'en folket til å delta i valget og ba det ikke velge disse kriminelle igjen, ikke velge dem som har blitt prøvd, samt å stoppe ytre innblanding i valget.*⁵⁴

Mellom linjene siktet sadristene til Da'wa-partiet som har dominert irakisk politikk siden 2005.⁵⁵ De fremstilte det som om Sistani ønsket seg helt nye krefter. Referansen til «ytre innblanding» var et stikk til de politiske motstanderne i Fatah-alliansen som anklages for å ha bånd til Iran. Vi skal nå se hvordan en av denne valgalliansens kandidater svarte.

SAGHIR: FIENDEN LURER!

Den Geistlige, militslederen og politikeren Jalal al-Din al-Saghir var lenge medlem av Det høye islamske rådet i Irak (ISCI på engelsk)⁵⁶ og har fartstid i det irakiske parlamentet.⁵⁷ Han dannet i 2014 Brigaden for troens tilhengere (*saraya ansar al-'aqida*) som en del av De folkelige mobiliseringsstyrkene (*al-hashd al-sha'bi*).⁵⁸ Al-Hashd er paraplyorganisasjonen til paramilitære grupper som tok opp kampen mot IS etter Sistanis fatwa. Gruppene er tallrike, anslagsvis femti, de unndrar seg statlig kontroll og har konkurrerende agendaer. Militsene faller i tre hovedgrupper, de som er lojal mot Khamene'i, de som følger Sistani og de som svarer til Muqtada al-Sadr.⁵⁹ Det var den første og dominerende gruppen som inngikk i valgalliansen al-Fatah. De tyngste spillerne internt var Badr-organisasjonen, ISCI og Forbundet av de rettskafne, 'Asa'ib ahl al-haq.⁶⁰ Alle har tette forbindelser med Iran og spesielt Revolusjonsgarden som siden 1980–1988-krigen har

jobbet med å etablere og styrke Iran-vennlige militser i Irak.⁶¹

Saghir forklarte i januar 2018 at han anser Khamene'i som den øverste religiøse autoriteten for sjia-islam.⁶² Hengivenhet til et annet lands statsoverhode er imidlertid ikke oppskriften på å vinne stemmer, og i fredagsprekenene før valget nevner han ikke Khamene'i med et ord. Derimot refererer han flittig til Sistani som han omtaler som «imamen for vårt religiøse fellesskap (*al-umma*), vår *marja'* som vi vil ofre våre liv for».⁶³ Saghir kaster seg inn i kontroversen rundt uttrykket *al-mujarrab la yujarrab* og retter et retorisk spørsmål til Sadr: «Profeten har blitt prøvd og imamene har blitt prøvd – skal vi da også si at vi ikke ønsker dem?».⁶⁴ Tanken på å bytte ut alle politikere med erfaring er for Saghir en konspiratorisk sammensvergelse. Det vil gjøre Irak til et lett bytte for fienden og det er amerikanerne og baathistenes plan. Saghir spør om man ønsker seg en nasjonalforsamling av «dansere og sangere», «klovner» og «lettlurte fjols». «Et av komplottene er å gjøre det neste parlamentet tankeløst, uten ekspertise og kunnskap, under påskudd av å bringe inn nye fjes».⁶⁵

Dagen før valget er Saghir mest opptatt av å prise de frivillige i al-Hashd. Hadde det ikke vært for dem og besluttsomheten til Sistani, ville Irak ha falt til fienden, påpeker han. Han advarer mot å tro at faren er over: «Tror du de som mobiliserte IS vil si unnskyld, jeg angrer, og aldri gjøre det igjen? Skikkelig hyggelige folk, ikke sant? Slinger avføder slanger og skorpioner avføder skorpioner».⁶⁶ Konklusjonen er at Irak må fortsette å ha sikkerhet som sin første prioritet og bevilge mer midler til al-Hashd. Saghir bruker Sistani til å bygge opp dette resonnementet, men mye tyder på at *marja'* er ukomfortabel med å bli tatt til inntekt for Fatah-alliansens sak. Hans representanter presiserte i 2014 at fatwaen ikke var ment for å legitimere paramilitære grupper, men

for å øke tilslutningen til de irakiske sikkerhetsstyrkene. De har siden unnlatt å bruke betegnelsen al-Hashd i stille protest mot de folkelige mobiliseringsstyrkenes lederskap som de anser å ha misbrukt Sistanis fullmakt.⁶⁷ Nå som krigen formelt er over ønsker *marja*'en at al-Hashd skal underlegges forsvars- eller innenriksministeriets myndighet. De Khamene'i-lojale er imot og argumenterer som Saghir med at fienden fortsatt lurert og at de derfor trengs. Verken Sistani eller den irakiske regjeringen har naturligvis muskler og autonomi til å tvinge de paramilitære gruppene til å gi fra seg våpnene.

Eksempelet illustrerer utfordringen med å bruke religion til å støtte opp om staten: veien er kort til identitetspolitikk. Saghir glir sømløst fra å prise Sistani til å dyrke frykt for den Andre og bedrive hatretorikk (jamfør «slanger og skorpioner»). Det minner om statsviter Fanar Haddads observasjon om at sekterisme i Irak ofte ikles en nasjonalistisk drakt.⁶⁸ Problemet er at sjia-partikularisme skaper motreaksjoner blant sunnimuslimer og dermed styrker sentrifugalkreftene. Identitetspolitikk har sin egen og ofte uforutsigbare logikk.

KONKLUSJON

Forvaltere av religion besitter ressurser for å generere autoritet som politikere i en svak stat mangler. Vi har sett at den diskursive strategien til Iraks sjia-lærde er å fremstille sin agens som forelengelse av imamens. Artikkelen har analysert tre forsøk på å veksle symbolsk kapital i politisk valuta. Ayatollah Sistanis anmodning om reform er et forsøk på å stramme opp den irakiske staten. Han forsøker å hegne om et system og en relativ stabilitet som han har interesse av og har investert sin prestisje i. Komplikasjonene oppstår når Sadr og Saghir setter seg på *marja*'ens skuldre. Sadr bruker Sistani til å underbygge en radikal form for anti-elitisme som fra Najafs konservative ståsted

risikerer å oppildne til opprør. Selv om Sistani etter betenkning uttrykte støtte til de folkelige protestene som bredte seg i Sør-Irak etter valget, frykter han fortsatt gatepolitikk.⁶⁹ Saghir bruker på sin side Sistani til å legitimere eksistensen av paramilitære grupper. De både lever av og forsterker sentralmaktens grunnleggende problem. Tross sin sjia-muslimske religiøse overbygning svarer militsene ofte ikke til Sistani.

Sistani er en samlende figur som har bidratt til å redde den irakiske statskonstruksjonen. Funnene tyder imidlertid på at autoritetsbygging gjennom religion kan ha en parallelt fragmenterende effekt. Både opprørsretorikken til Sadr og styrkingen av transnasjonale militsgrupper med sekterisk tilsnitt gjør indirekte bruk av den samme religiøse autoriteten. Det skaper utfordringer for konsolidering av sentralmakt som kan true stabiliteten på sikt. *Marja*'ens dilemma er at han ikke kan imøtegå aktørene som bruker ham til vinning uten å selv bli fanget i politikens logikk. Sistanis popularitet er omvendt proporsjonal med statens. Skal det vare kan han ikke bli politiker. For Irak er spørsmålet hva som skjer når 88-åringen gjenfinner sin skaper. Sistanis død vil svekke forsvarsverket mot intra-sjia konflikt.

• f •

KJETIL SELVIK er seniorforsker i Forskningsgruppen for fred, konflikt og utvikling ved NUPi.

- 1 Forfatteren ønsker å takke Iman Amirteimour, Khogir W. Muhammad og 'Ayad al-Rikabi for hjelp under arbeidet med artikkelen og Tine Gade, Henriette Ullavik Erstad og Erling Lorentzen Sogge, samt to anonyme fagfeller for å ha lest og kommentert. Forskningen ble finansiert av Norges Forskningsråd som en del av prosjektet HYRES (prosjektnummer 261844).
- 2 «Det som ble nevnt i fredagspreken til representanten for den øverste religiøse myndighet i Karbala, shaykh 'abd al-mahdi al-karbala'i», Sistani.org, besøkt 1. september 2018, sistani.org/arabic/archive/24918/
- 3 Se «Fragile State Index: Fractured Government and Iraq's Fragility», Peacebuilding, åpnet 7. august 2018, newsdeeply.com/peacebuilding/articles/2018/05/22/fragile-

- state-index-fractured-government-and-iraqs-fragility.
- 4 Toby Dodge, *Iraq—from war to a new authoritarianism* (London: Routledge, 2017).
 - 5 Se for eksempel Fanar Haddad, *Sectarianism in Iraq: Antagonistic Visions of Unity* (London, GBR: Oxford University Press, 20110501); Vali Nasr, *The Shia revival: How conflicts within Islam will shape the future* (New York: WW Norton & Company, 2007); Khalil Osman, *Sectarianism in Iraq: the making of state and nation since 1920* (London: Routledge, 2014); Mehdi Noorbaksh, «Shiism and ethnic politics in Iraq», *Middle East Policy* 15, nr. 2 (2008): 53–65.
 - 6 Caroleen Marji Sayej, *Patriotic Ayatollahs: Nationalism in Post-Saddam Iraq* (Ithaca: Cornell University Press, 2018).
 - 7 «Teorien om shiaenes indre kraft», Shafaqna, åpnet 7. september 2018, iraq.shafaqna.com/AR/113235/-اقرارعلاء-عبيش-يدل-قيتاذل-قولا-يكرظن
 - 8 «The World Factbook – Central Intelligence Agency», åpnet 10. september 2018, cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/iz.html.
 - 9 Pilgrimsferden finner sted under Arba'in, 40 dager etter 'Ashura' som marker imam Husayns martyrdød.
 - 10 Najaf styrket seg som sjia-lærested etter Safavide-rikets fall i Iran i 1736 og dro nytte av perifer plassering i Osmanriket til å konvertere Sor-Iraks innbyggere til sjia-islam, etablere selvstendige inntektskilder og styrke interne autoritetsstrukturer gjennom *marja'iyaa al-taqiid*-teologien. Se Laurence. Louër, *Shiism and Politics in the Middle East, Comparative Politics and International Studies Series* (London: Hurst, 2012). s. 7–11.
 - 11 Imamens nærhet til Gud og kallet til å lede trossamfunnet kalles i sjia-terminologien *wilaya*. Den gudommelige innsikten overføres fra far til sønn i Profetens familie (*ahl al-bayt*) og det finnes én utvalgt til enhver tid. Tolvskolen lærer at den tolvte imam (*al-Mahdi*) har gått i okkultasjon og først vil vise seg igjen på dommedag.
 - 12 Hamid Algar, *Religion and State in Iran, 1785–1906: The Role of the Ulama in the Qajar Period* (Berkeley: University of California Press, 1980).
 - 13 Tamima Bayhom-Daou, *Shaykh Mufid* (London: Oneworld Publications, 2012); Wilferd Madelung, «A treatise of the Sharif al-Murtadā on the legality of working for the government (Mas' ala fi'l-'amal ma' al-sultān)», *Bulletin of the School of Oriental and African Studies* 43, nr. 1 (1980): 18–31.
 - 14 Mohammad Fazlhashemi, «Justifying political decisions through theological arguments», *Studia Theologica-Nordic Journal of Theology* 70, nr. 2 (2016): 179–198.
 - 15 Said Amir Arjomand, *The Shadow of God and the Hidden Imam: religion, political order, and societal change in Shi'ite Iran from the beginning to 1890* (Chicago: University of Chicago Press, 1984).
 - 16 Se Mohammad Fazlhashemi, *Islams dynamiske mellantid. Muslimsk idéhistoria mellan guldåldern och framväxten av politisk islam*. Stockholm: Atlantis, 2016, s. 70–73.
 - 17 Moojan Momen, *An introduction to Shi'i Islam: the history and doctrines of Twelver Shi'ism* (New Haven: Yale University Press, 1985).
 - 18 Ahmad Kazemi Moussavi, *Religious authority in Shi'ite Islam: from the office of mufti to the institution of marja'* (Washington DC: Internat. Inst. of Islamic Thought and Civilization, 1996).
 - 19 Sajjad Rizvi, «The Making of a Marja': Sistani and Shi'i Religious Authority in the Contemporary Age», *Sociology of Islam* 6, nr. 2 (6. juni 2018): 165–189, doi.org/10.1163/22131418-00602006.
 - 20 Laurence Louër, *Transnational Shia Politics: Religious and Political Networks in the Gulf, Series in Comparative Politics and International Studies* (London: Hurst, 2008), s. 78
 - 21 «The Shiite Clergy Post-Khameini», åpnet 15. august 2018, washingtoninstitute.org/policy-analysis/view/the-shiite-clergy-post-khameini-balancing-authority-and-autonomy.
 - 22 Elvire Corboz, *Guardians of Shi'ism: Sacred Authority and Transnational Family Networks* (Edinburgh: Edinburgh University Press, 2015).
 - 23 Abbas Kadhimi, «Forging a Third Way: Sistani's Marja' iyya between Quietism and Wilāyat Al-Faqih», *Iraq, Democracy and the Future of the Muslim World*, 25. juni 2010, doi.org/10.4324/9780203848807-11.
 - 24 Reidar Visser, «Sistani, the United States and Politics in Iraq», *Nupi*, 2006, 10–11.
 - 25 Babak Rahimi, *Ayatollah Sistani and the Democratization of Post-Ba'athist Iraq* (United States Institute of Peace (USIP), 2007), 24.
 - 26 Ali Mamouri, «Iraq's Shiite Authority Flexes Its Political Muscle», *Al-Monitor*, 8. oktober 2014, al-monitor.com/pulse/originals/2014/10/iraq-shiite-authority-social-powers.html.
 - 27 Harith Hasan Al-Qarawee, «The 'Formal' Marja': Shi'i Clerical Authority and the State in Post-2003 Iraq», *British Journal of Middle Eastern Studies*, 2018, 1–17, doi.org/10.1080/13530194.2018.1429988.
 - 28 Ibid. s. 11.
 - 29 Sajjad Rizvi, «Political mobilization and the Shi'i religious establishment (*marja'iyaa*)», *International Affairs* 86, nr. 6 (2010): 1299–1313; Babak Rahimi, op. cit..
 - 30 Harith Hasan al-Qarawee, «Sistani, Iran, and the Future of Shii Clerical Authority in Iraq», *Middle East Brief*, nr. 105 (2017). s. 3.
 - 31 For en diskusjon av Sistanis forhold til *wilayat al-faqih*, se Mehdi Khalaji, «*The Last Marja'*», *Sistani and End of the Traditional Religious Authority in Shiism*, Washington: Washington Institute for Near East Policy, 2006, s.14–16.

- 32 al-Qarawee, «Sistani, Iran, and the Future of Shii Clerical Authority in Iraq».
- 33 Jeg skylder Iman Amirteimour en stor takk for å ha samlet prekenene og Khogir W. Muhammad for å ha transkribert dem. Forfatteren har lagrede kopier av YouTube-klippene som vil være tilgjengelig for interesserte dersom lenkene referert til i artikkelen slutter å virke.
- 34 Intervju med Ayatollah 'Ayad al-Rikabi, 31. august 2018.
- 35 Sadr og Saghir har ikke den samme religiøse tyngden som Sistani, men dyrker rollen som lærd og refererer til på egne nettsider som hujjat al-islam.
- 36 Kari Vogt, *Husets folk: shia-islam i det 21. århundre* (Oslo: Cappelen Damm, 2012). s. 29–35.
- 37 Ahmad al-Safi, 27. april 2018, 05:55–06:42, youtube.com/watch?v=wt1C4wJo634&list=PL2iOL4gJOIEsIfBfHLznQaNvU_2JrDNv
- 38 Ibid. 34:08–34:33.
- 39 Vogt, *Husets folk*. s. 39–40.
- 40 Sitert av Vogt. s. 40.
- 41 Ahmad al-Safi, 27. april 2018, op. cit. 20:31–20:40.
- 42 Dhia al-Shawki, 27. april 2018, youtube.com/watch?v=NIP8Z5YFLaE, 00:45–02:46.
- 43 Jalal al-Din al-Saghir, 20. april 2018, youtube.com/watch?v=Y5AXX7rfQX4, 13:40–14:05.
- 44 Ibid. 24:02–25:41.
- 45 'Abd al-Mahdi al-Karbala'i, 4. mai 2018, youtube.com/watch?v=WPSxedqd4f4, 29:51–30:32.
- 46 Ibid. 34:02–34:59.
- 47 Ibid. 19:54–20:15.
- 48 Ibid. 38:00–38:24.
- 49 Leslie Bayless, «Who is Muqtada al-Sadr?», *Studies in Conflict & Terrorism* 35, nr. 2 (2012): 135–155.
- 50 «The Sadr-Sistani Relationship», Jamestown, åpnet 3. september 2018, jamestown.org/program/the-sadr-sistani-relationship/.
- 51 Hadi al-Daninalwi, 11. mai 2018, youtube.com/watch?v=WaH9ArcJhDc, 17:14–18:01.
- 52 Ahmad Odezadeh, «'Al-Mujarrab La-Yujarrab'», åpnet 10. september 2018, /iraq.shafaqna.com/AR/112720/آي-عجرملا-نم-درت-مل-قملك-بجرجي-البرجمل
- 53 Hadi al-Daninalwi, 11. mai 2018, op. cit. 03:25–03:40.
- 54 Ibid. 31:41–32:40.
- 55 Statsministrene Ibrahim al-Ja'fari (2005–2006), Nuri al-Maliki (2006–2014) og Haydar al-'Ibadi (2014–2018) hadde alle bak grunn i Det islamske Da'wa-partiet.
- 56 Al-Saghir forlot ISCI i juni 2017, al-monitor.com/pulse/originals/2017/07/iraq-islamic-supreme-council-ammar-hakim.html.
- 57 «Hans eminens shaykh Jalal al-din 'ali al-saghir», besøkt 10. desember 2018, sh-alsagheer.com/.
- 58 «Erklæring om dannelsen av Saraya ansar al-shari'a som del av de folkelige mobiliseringsstyrkene», besøkt 10. desember 2018, burathanews.com/arabic/news/242750
- 59 «Iraq's Paramilitary Groups: The Challenge of Rebuilding a Functioning State», Crisis Group, 30. juli 2018, crisisgroup.org/middle-east-north-africa/gulf-and-arabian-peninsula/iraq/188-iraqs-paramilitary-groups-challenge-rebuilding-functioning-state.
- 60 Militene Kata'ib hizbullah, Kata'ib sayyid al-shuhada og Harakat Mizbullah al-nujaba' inngikk også i al-Fatah.
- 61 Afshon Ostovar, *Vanguard of the Imam: Religion, Politics, and Iran's Revolutionary Guards* (New York: Oxford University Press, 2016). Louër, *Transnational Shia Politics*.
- 62 «Iraqi Politician Sheikh Jalal Al-Din Al-Saghir: Khamenei Is Our Source of Authority, We Are Committed to the Iraqi Constitution Because He Authorized It», MEMRI, åpnet 5. september 2018, memri.org/tv/iraqi-politician-jalal-al-din-al-saghir-khamenei-our-source-of-authority.
- 63 Jalal al-Din al-Saghir, 4. mai 2018, youtube.com/watch?v=OGlt3tlacKA, 01:45–01:48.
- 64 Ibid. 05:15–05:19.
- 65 Jalal al-Din al-Saghir, 20. april, youtube.com/watch?v=56B4-KGxHC4, 20:29–20:44.
- 66 Jalal al-Din al-Saghir, 11. mai 2018, youtube.com/watch?v=V16o5K8XiAY, 05:07–05:22.
- 67 «Iraq's Paramilitary Groups».
- 68 Fanar Haddad, «Sectarian relations and Sunni identity in post-civil war Iraq», *Sectarian Politics in the Persian gulf*, 2014, 67–115; Haddad, *Sectarianism in Iraq*.
- 69 «Iraq Cleric Sistani Urges Government Action on Corruption Amid ...», Reuters, 27. juli 2018, reuters.com/article/us-iraq-protests-sistani/iraqs-top-cleric-sistani-calls-for-new-government-as-soon-as-possible-idUSKBN1KH165.